

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle

Postbus 194, 8000 AD Zwolle

Internet: www.judaica-zwolle.nl E-mail: info@judaica-zwolle.nl

Verschijnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050

Jaargang 26, Nummer 1 / Tisjri 5773 – Oktober 2012

OPLAGE 310 EXEMPLAREN - ABONNEMENT €8,00 - POSTGIROREKENING 259272

Even omkijken en dan snel weer verder

Van de redactie

In juni van dit jaar bestond de Stichting Judaica Zwolle 25 jaar. Daarover berichtten we u al in het vorige nummer. Ook nam het bestuur afscheid van Peter van 't Riet, medeoprichter en 25 jaar lang voorzitter van de stichting. In dit bulletin kijkt Jaap Hagedoorn terug op 25 jaar Judaica onder leiding van Peter. Jaap was eveneens medeoprichter en van 1987 tot 1994 secretaris van de stichting. Hij heeft de eerste zeven jaren dus van nabij meegemaakt. In 1992 was hij de drijvende kracht achter de inrichting van de tentoonstelling op het vrouwenbalkon van de synagoge.

Logo van de Stichting Judaica Zwolle

Het logo laat de tabel zien waarmee de 15de-eeuwse joodse sterrenkundige Abraham Zacut de Juliaanse kalender omzette in de joodse kalender. Het logo symboliseert de brugfunctie tussen de joodse en de niet-joodse wereld die de stichting probeert te vervullen. Bovendien heeft het logo de vorm van een hand, symbool van de handreiking die de stichting haar aangeslotenen wil bieden bij hun eigen leren over het jodendom.

Na het artikel van Jaap Hagedoorn volgt een bijdrage van Anja Oostenrijk-Huisman, die haar herinneringen aan de beginjaren van de Stichting Judaica op papier heeft gezet, jaren waarin zij Vrij-Leerhuiscursussen volgde o.a. bij onze eerste leerhuisdocent dr. Willem Zuidema.

Na deze terugblikken gaan we “snel weer verder” met een bijdrage van rabbijn Tzvi Marx, want op 30 oktober gaat onder zijn leiding in de synagoge Vrij Leerhuiscursus 2 over de profeet Jesaja van start met als titel “Jesaja, de nuchtere mysticus”. In dit nummer van het bulletin vindt u een bijdrage van rabbijn Marx, waarin hij bepleit dat de ‘vreugde van de Tora’ er ook is voor niet-joden die Tora willen leren.

Wim Neevel bespreekt vervolgens het boek *Geen tittel of jota – Proeve van een leesrooster bij de Tora*. Het is een poging om voor het leesrooster in christelijke kerken niet het Nieuwe Testament als uitgangspunt te nemen, maar het leesrooster van de Tora uit de synagoge.

Tot slot nog een aankondiging van de 5de Lustrumviering van de stichting op zondag 4 november met een concert door Lucette van den Berg en de 14de Samuel-Hirschlezing door dr. Bart Wallet.

Een zilveren jubileum met een gouden rand

Peter van 't Riet, joodse cultuur en de Zwolse synagoge (1987 - 2012)

Door Jaap Hagedoorn

In mijn oude agenda's heb ik het teruggevonden. Op 10 november 1984 ontmoetten Peter van 't Riet en ik elkaar voor het eerst. "In verband met herstel synagoge" stond erbij geschreven. Een paar jaar eerder had ik contact opgenomen met Daan Stibbe z.l. om de geschiedenis van Joods Zwolle te onderzoeken. Dat ging bij gebrek aan bronnen niet door, maar wij hielden contact. Het was de tijd waarin de restauratie van de Zwolse synagoge werd aangevat. Peter had daarbij een stimulerende rol gespeeld vanaf het moment dat hij het bedehuis een paar jaar eerder betrad. De grote zaal was destijds nog in tweeën gedeeld en er was een plafond halverwege het gewelf, zodat het leek of er een doos in de ruimte was gezet. De witgekalkte muren bladderden af en de duiven vlogen door de kapotte ramen naar binnen. Het was de hoogste tijd om het gebouw te redden.

Daartoe werd de Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle opgericht, die het gebouw van de kleine Joodse Gemeente Zwolle overnam. Plannen voor de restauratie werden gemaakt, financiën werden gevonden en tussen 1984 en 1989 werd het gebouw in oude luister hersteld. Peter was vanaf het begin bestuurslid van de Stichting en is dat nog steeds. Hij is het laatste bestuurslid van het eerste uur.

Die zaterdagmiddag in november 1984 spraken wij over het gebruik van het gebouw. Uiteraard zou het gerestaureerde gebouw ter beschikking blijven van de Joodse Gemeente. Maar om het gebouw in stand te houden was en is het van belang om inkomsten te verwerven. Wij bespraken die middag hoe het gebouw een centrum van Joodse documentatie en educatie kon worden en hoe daaruit inkomsten te genereren

waren. Peter had elders kennisgemaakt met het fenomeen Leerhuis en wilde dit ook in Zwolle introduceren. Ook andersoortige cursussen, lezingen, tentoonstellingen en activiteiten passeerden de revue als mogelijkheden om de kennis omtrent het Jodendom in de regio te verspreiden.

Uiteindelijk werd medio 1987 de Stichting Judaica Zwolle opgericht door Peter (voorzitter), Cees Verdonk, Jan Drentje en mijzelf. Maar al eerder, eind 1986, vonden de eerste activiteiten plaats. Peter organiseerde met docent en vriend Willem Zuidema z.l. een Vrij Leerhuis voor Talmoed en Tora. Gehoopt werd dat de cursisten erin zouden toestemmen het batig saldo te schenken aan de op te richten stichting. Ook richtte Peter in de openbare bibliotheek een kleine tentoonstelling over judaica in en nam hij op videocassettes tv-programma's op over joodse onderwerpen. De cassettes werden vervolgens weer verhuurd.

Daar ligt het begin van ruim 25 jaar Stichting Judaica. Een veelheid aan cursussen volgde, waarbij de Vrij Leerhuizen en Hebreeuws onafgebroken aanwezig waren. Jaarlijks nam Peter zelf een cursus voor zijn rekening. Maar ook bedacht en coördineerde Peter het Judaica Bulletin. Veel artikelen van zijn hand verschenen sindsdien in het periodiek. Het Synagogepad was een flink aantal jaren een prachtige activiteit met als hoogtepunt twee bussen vol mensen die in tegengestelde richting de gekozen route langs sjoels en begraafplaatsen afreisden. Later volgde de Samuel-Hirschlezing. Ook in de beginjaren werd de bibliotheek opgezet. En vanaf 1992 staat de tentoonstelling over Joods leven in en om

*Peter van 't Riet (links) bij de opening van de tentoonstelling in de synagoge, mei 1992.**

Zwolle op het vrouwenbalkon. Zij trok sindsdien duizenden bezoekers. Veel van die activiteiten zijn ontsproten aan het brein van Peter.

Maar Peter deed meer. Ook in de Stichting Voortbestaan nam hij initiatieven die bijdragen aan het in standhouden en het beheer van de synagoge. De jaarlijkse folder aan de donateurs gaf hij vorm. Pas onlangs heb ik dat van hem overgenomen. En onlangs bracht hij alle informatie in relatie tot de synagoge samen in een handboek: van het sleutelbeheer tot het telefoonnummer van het onderhoudsbedrijf en van de plaats van de stoppenkasten tot de bankrekeningnummers. Het staat er allemaal in. En Peter bracht ook oplossing en systeem in het beheersen van de energiekosten van de slecht geïsoleerde synagoge waardoor we jaarlijks duizenden euro's besparen.

Peter is niet iemand van grote-stappen-snelthuis. Zijn aanpak, rustig maar vastbesloten, is naast degelijk ook vooral duurzaam. Dat komt natuurlijk vooral tot uitdrukking in zijn langjarige voorzitterschap van de Stichting Judaica Zwolle en de bestendige initiatieven die hij nam en onderhield. Peter is ook nauwgezet. Als hij een taak op zich neemt, kan men er van verzekerd zijn dat deze grondig wordt aangepakt. Maar boven alles is Peter trouw. Je kunt altijd op hem rekenen en zijn afspraken komt hij met de bovengenoemde nauwgezetheid na.

Die aanpak zorgt er al jaren voor dat de Zwolse synagoge een centrum is zoals bedoeld in die eerste gesprekken in 1984. Bovendien dragen

deze activiteiten, en dus Peters inzet, ertoe bij dat de Zwolse synagoge er nog steeds staat. En dat de Zwolse Joodse Gemeente, hoe klein ook, nog steeds diensten kan houden in het bedehuis. Dat zijn de grootste beloningen voor de inzet.

Die langjarige inzet duidt op een grote innerlijke gedrevenheid. Wij allen, de Joodse Gemeente voorop, zijn dankbaar voor zijn niet aflatende inzet voor het Zwolse bedehuis. Dat hij besloten heeft het stokje na 25 jaar over te dragen, is een wijs besluit. Het geeft hem zelf en zijn familie meer ruimte om nieuwe zaken aan te pakken. Maar het is ook goed voor de Stichting Judaica Zwolle. Immers, als de toekomst van een initiatief afhankelijk is van één individu, is de horizon beperkt. Door op zij te stappen, geeft hij Judaica een ruimere toekomst.

Peter komt grote dank toe voor zijn haast ongebreidelde inzet. Hoewel hij op zij stapt, ben ik er van overtuigd dat hij betrokken zal blijven bij het wel en wee van de Zwolse sjoel. Dus daarom zeg ik hier: "Peter, tot ziens", ook (dus) ook: "Tot 120 jaar!"

Jaap Hagedoorn was van 1987 tot 1994 secretaris van de Stichting Judaica. Momenteel is hij voorzitter van de Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle, die het gebouw beheert.

* Op de foto vooraan v.l.n.r. Peter van 't Riet, Daan Stibbe, burgemeester Loek Hermans. Geheel rechts: rabbijn Binyomin Jacobs, Coops van Utteren.

Leren voor het leven

Door Anja Oostenrijk-Huisman

Het 25-jarig jubileum van de Stichting Judaica brengt mij ertoe iets te schrijven voor het Judaica Bulletin, waar wij nog altijd op geabonneerd zijn. Velen die de afgelopen kwart-eeuw het vrije - niet kerkelijk gebonden - leerhuis van de stichting hebben bezocht zullen met dankbaarheid erkennen dat er blikverruimend werk is verricht.

Na onze pensionering als docenten Engels en Nederlands bij het V.W.O in Groningen hebben Kees -mijn man – en ik met veel plezier een aantal cursussen in Zwolle gevolgd. Kees begon met Bijbels Hebreeuws bij Ds. Boertjens. Mijn eerste kennismaking met de stichting was een cursus van Dodo van Uden, over de Abrahamverhalen. Er

ging meteen een hele wereld voor me open. Afkomstig uit een weinig inspirerend Nederlands Hervormd milieu beleefde ik het leerhuis al gauw als een aantrekkelijk alternatief voor de passieve spiritualiteit van veel kerkelijk christendom. Het Joodse leerhuismodel is erop gericht de lerende een referentiekader bij te brengen waarmee deze

zelf – door te refereren aan de Joodse traditie – iets onder woorden kan brengen in een groepsgewijze discussie. Het plezier van het leren ligt hierin – zo ontdekte ik gaandeweg - dat de leerling zijn eigen leerproces stuurt (niemand praat hem iets aan) en in vrijheid inzichten verwerft waar hij wat aan heeft. Omdat er niet van je wordt gevraagd iets te “geloven” roept het geen weerstand op. Ik vond het direct heel spannend kennis te maken met Joods studiemateriaal (Torah) en de bijbel te leren lezen door een Joodse bril, d.w.z. te zoeken naar antwoorden op vragen betreffende het juiste handelen. Willem Zuidema drukte ons daarbij op het hart dat het gebruik maken van Joods materiaal met bescheidenheid diende te gebeuren. Er was al genoeg door christenen “geannexeerd”. Ik merkte overigens wél dat menige predikant zich bedreigd voelde door de groeiende belangstelling voor het “lernen”. “Leerhuis?”, zei een bevriende predikant eens tegen mij. “Dat klinkt me nogal schools in de oren; gaat het daar wel over de liefde?” Wij probeerden vaak in onze kerkelijke gemeente iets over te brengen van wat we in het leerhuis hadden opgestoken, maar dat stuitte meestal op een muur van onbegrip. Ik weet niet hoe het nu is, want we zijn geen lid meer van een kerk; uiteindelijk raak je in een isolement, als je een Joods-georiënteerd

leerhuis bezoekt. Dat is de keerzijde van de medaille.

Wij zijn begin 2000 naar Heemstede verhuisd en tien jaar later naar Bloemendaal. Een vrij leerhuis hebben we - tot onze spijt - nergens aangetroffen en wij ondervinden nu de waarheid van de waarschuwing in mAvot 1:13 : “Wie niet vermeerdert, vermindert”!

Het bestuur en de medewerkers van de Stichting Judaica willen wij van harte feliciteren met het jubileum, en met name Peter van 't Riet, al die tijd de drijvende kracht achter de stichting. Ter bemoediging voeg ik de bekende woorden van Rabbi Meïr (2^e eeuw g.j.) hier aan toe: “Ieder die zich met de studie van de Torah bezighoudt om haarzelfs wille, verwerft zich vele dingen. Het leren bekleedt hem met nederigheid en ontzag voor God; het maakt hem rechtvaardig, barmhartig, integer en vol vertrouwen; het verwijdt hem van slecht en brengt hem tot goed handelen; het stelt hem in staat goede raad te geven, een gezond oordeel uit te spreken, begrip te tonen en anderen kracht te geven.” Ik weet niet of Rabbi Meïr er vandaag de dag nog zo optimistisch over zou denken, maar jullie, als Stichting Judaica, dragen in ieder geval een steentje bij aan al dit moois!

Bibliothecaria

In het leslokaal van de Stichting Judaica bevindt zich een kleine bibliotheek met boeken en andere materialen over het Jodendom en aanverwante onderwerpen. De collectie omvat onder andere verscheidene titels die gebruikt kunnen worden als aanvullend materiaal voor de cursussen van de Stichting Judaica. Regelmatig worden nieuwe titels toegevoegd, verkregen door schenkingen of aankoop.

In juni 2012 ontving de Stichting Judaica een schenking voor de bibliotheek van dhr. Dick Broeren, waarvoor onze hartelijke dank!

Hier volgen enige leessuggesties voor de cursussen in het komend cursusjaar.

Vrij Leerhuis 1 : Zonder Tora leest niemand wel

- Will J. Barnard en Peter van 't Riet. Zonder Tora leest niemand wel.
- Peter van 't Riet. Zet een haag om de Tora.
- Pinchas H. Peli. De Tora vandaag.
- Maartje van Tijn. Tora met hart en ziel.
- Benjamin Heijl. Tora, een belevenis.

Korte Cursus 1 : Inleiding in het denken van de Talmoed

- R. Evers. De Talmoed geanalyseerd.
- J.L. Palache. Inleiding in de Talmoed.

Korte cursus 3 : Pesach, feest van bevrijding

- E. van Voolen : Joodse Feestdagen.
- Van Jom tot Jom : Joodse Feestdagen door het jaar heen.
- J. Elias. De Hagadah.

Al deze boeken hebben plaatscode 213.

Jeannette Hansma, Bibliothecaresse Stichting Judaica Zwolle (jhhansma@gmail.com)

Mogen de Gojim delen in de vreugde van de Torah?

Door Tzvi Marx

De Vreugde van de Torah – Simcha shel Mitzva

‘Vier dan uitbundig feest.’ Deze aanwijzing in Deuteronomium 16:15 is een algemeen kenmerk van de Joodse traditie. Vreugde is uitgangspunt en kern, en beperkt zich nergens toe.

Het Joodse gebed getuigt van de vreugdevolle omarming van de geboden (mitzwot). In het ochtendgebed smeekt God de gelovige: ‘Bestudeer de Torah, sla acht op haar woorden, onderwijs de voorschriften en volg zijn aanwijzingen, *liefdevol* uitvoerend al haar lessen...’ In het avondgebed staat iets vergelijkbaars: ‘Voortdurend *verheugen* wij ons in de woorden van uw Torah en in uw voorschriften.’

In vreugde draagt de Jood het juk van de geboden. Inderdaad spreekt de rabbijnse traditie van een ‘juk’ als het gaat om de wet en de geboden. Maar uitgaande van de wetgevende inzet van de traditie (*Halacha*), kan men de manier waarop de Joden dit ‘juk’ ervaren gemakkelijk verkeerd verstaan. Ook in de strenge Halachische cultuur zijn legio mogelijkheden om vreugde te ondergaan. En dit niet kunnen zien, “is het misverstaan van het innerlijke spirituele leven van een gemeenschap die de liefde voor G-d uitdrukt in een algehele betrokkenheid bij de details van de Halacha”, aldus de Joods filosoof David Hartman.

Over Mozes staat geschreven dat ‘hij deed wat God hem opgedragen had’ (Num. 27:22), waaruit opgemaakt kan worden dat hij de geboden van de Torah met vreugde vervulde.¹ De eerste inleiding van een jong kind in de studie van de Torah gaat ook vergezeld van honingkoek en snoepjes, zodat het kind de Torah altijd zal associëren met vreugde en blijdschap. De geleerde Solomon Schechter schrijft: ‘De vreugde over de *mitzva* brengt tot de kern van het (gelovig) handelen.’² De psalmen bevestigen dit: ‘Hoe lief heb ik uw onderricht, heel de dag is hij in mijn gedachten... Uw richtlijnen zijn mijn eeuwig bezit, ze zijn de vreugde van mijn hart... Maar ik, ik heb uw geboden lief, meer dan goud, dan zuiver goud’ (Ps. 119: 97, 111, 127). ‘Laat iemand de geboden van de Torah met vreugde vervullen, en zij zullen hem als rechtvaardig worden aangerekend,’ leren de wijzen ons.³ Maimonides nam dit later ook op in zijn codex van de Joodse wet.⁴

Paulus en Calvijn

De hier beschreven benadering van de Torah en haar wet lijkt erg te verschillen met de manier waarop christelijke theologen deze karakteriseerden. De apostel Paulus was zonder twijfel opgeleid in het Judaïsme. Maar het schijnt me toe dat hij een hoogst afwijkende, misschien zelfs gebrekkige Joodse opvoeding moet hebben gehad. Hoe kon hij anders zo ontmoedigend verkondigen dat de *mitzwot* (geboden) ‘tot mijn dood leidden’ en ‘mij gedood hebben’ (Rom. 7:10-11)?

Op eenzelfde negatieve manier bevestigt Johannes Calvijn in zijn *Institutie*⁵ de visie van Paulus dat ‘de wet later is ingevoerd om ons bewust te maken van de zonde’ (Gal. 3:19). Calvijn geeft aan dat dit was “om mensen deemoedig te maken, overtuigd geraakt van hun verwerping... Paulus redetwistte met verdorven leraren [waarschijnlijk de rabbi’s], die aangaven dat de mens gerechtvaardigd wordt door de werken der wet, oftewel door het onderhouden van de geboden.”

Paulus moet een hoogst gebrekkige opvoeding hebben gehad

Nog niet zo heel lang geleden greep professor A. van de Beek in zijn boek *De kring om de Messias* terug op deze negatieve theologie van de *mitzwot*: ‘Het is immers duidelijk geworden dat de wet (Torah) ons geen leven geeft.’⁶ Dat de geboden voor de Jood een bron van vreugde zijn, vormt hiermee een scherp contrast. ‘Elk van de geboden die Israël in vreugde ontving op de Sinaï, nemen ze met vreugde in acht tot op de dag van vandaag.’⁷

Schrijvend over *simcha* (vreugde), merkt de middeleeuwse geleerde Rabbenoe Bachye op over *simcha* dat G-d de vreugde die gepaard gaat met de religieuze praktijk prefereert boven de praktijk zelf.⁸ Montefiore verheerlijkt ‘de studie en praktisering van de geboden van de Wet’. Dit bewerkstelligt ‘de glorie, de onderscheiding, de schoonheid en het geluk van het leven der Israëlieten’.⁹ Volgens David Hartman wordt de vreugde der wet – *simcha shel*

mitzva – op drie manieren ervaren: ‘in het gevoel van waardigheid en bekwaamheid, in de ervaring van heelheid en volheid in werken, en in een gevoel van groei, van zelfoverstijging’.¹⁰

De overvloedige vreugde van het delen is essentieel bij het geven van *tzedaka* (liefdadigheid), volgens *Avot de-Rabbi Natan*.¹¹ ‘Geef hem dus ruimhartig en zonder spijt’ (Deut. 15:10). Ook in de codex van Maimonides¹² wordt ons dit als norm gegeven.

Erotiek

Simcha verwijst ook naar seksueel genot. Dit komt tot uitdrukking in de rabbijnse stelling dat ‘vreugde niets anders betekent dan het huwelijksbed’.¹³ Een man kan vrijgesteld worden van militaire dienst om voorbereidingen te treffen voor deze ‘vreugde’. ‘Ook wie een bruid heeft, maar haar nog niet heeft kunnen trouwen, mag naar huis terugkeren; anders huwt een ander haar als hij in de strijd sneuvelt’ (Deut. 20:7). ‘Hij mag thuisblijven om zijn vrouw gelukkig (*ve’simach*) te maken’ (Deut. 24:5). Het basale menselijke recht op erotische bevrediging is kenmerkend voor de Bijbel: ‘Neem mij met je mee. Laten wij rennen! Mijn koning brengt mij mee in zijn kamers. Laten we juichen en zingen om jou! Laten we jouw liefde prijzen (*nismecha*), meer nog dan wijn!’ (Hoogl. 1: 4). Seksuele voldoening is verbonden met vreugde.

De emotionele staat van huwelijkspartners moet goed op elkaar afgestemd zijn voor het tot seksuele activiteit komt. *Iggeret Hakodesh*, de Heilige Brief, een anoniem dertiende-eeuws kabbalistisch werk over seksualiteit, instrueert de echtgenoot zo: ‘Begin ermee tegen haar te spreken op een manier die haar hart naar jou toe zal trekken, breng haar in de stemming en maak haar gelukkig, ... spreek hartverwarmend, bekoorlijk en verleidelijk... Een man zal geen gemeenschap hebben met zijn vrouw wanneer zij slaapt, want dan kunnen ze niet beiden instemmen met het gebeuren. Het is veel beter om haar op te winden met woorden die haar gunstig stemmen en verlangen bij haar opwekken... probeer haar niet te haastig op te winden, niet voor zij eraan toe is. Wees kalm, en als je de weg van liefde en verlangen betreedt, laat haar bevruchting voorgaan.’¹⁴ De wijze schrijver erkent hierin de emotionele waarde van vreugdevolle huwelijkse seksualiteit.

Alles doet mee in het vreugdevol dienen van God

De vreugde van erotiek in een relatie krijgt zelfs prioriteit boven het voorschrift tot voortplanting. In

een anekdote met een Hollywood-achtig slot wordt verteld van een echtpaar dat geen kinderen kon krijgen. En ze gaan naar R. Shimon b. Yohai voor een scheiding: Hij sprak tot hen: ‘Zoals jullie getrouwd zijn met feest en drank, zo zal je ook feestend en drinkend scheiden.’ En dat deden ze. Ze organiseerden een feestmaal en zij voerde hem vreselijk dronken. Toen hij wat ontnuchterd was, zei hij tegen haar: ‘Liefste, kies iets dat je dierbaar is uit mijn huis – wat je maar wilt – en neem het mee naar je vaders huis...’ En toen hij sliep, zei ze tegen de bedienden: ‘Draag hem met bed en al naar mijn vaders huis.’ Middenin de nacht werd hij wakker. En toen de wijn wat gezakt was, zei hij: ‘Waar ben ik?’ ‘In mijn vaders huis,’ zei ze. Hij zei: ‘Wat doe ik in jouw vaders huis?’ En zij antwoordde: ‘Zei je me gisteravond niet dat ik mee mocht nemen naar m’n vaders huis wat me dierbaar was? Er is niets in de wereld dat me liever is dan jij!’ En ze gingen terug naar R. Shimon b. Yohai. Die stond op, bad voor hen, en zij werd zwanger.¹⁵

Humor

In de Talmoed staat een sappige anekdote over religieus enthousiasme om te leren tot in het oneindige. Rabbi Kahana, een toegewijd leerling van Rab, verborg zich onder z’n meesters bed, om het huwelijk van z’n meester en diens vrouw te observeren en daarvan te leren. Hij hoorde z’n meester babbelen met z’n vrouw, grappen maken en doen wat hij wilde. Rabbi Kahana zei bij zichzelf: ‘Je zou denken dat Rabs mond deze maaltijd nog nooit heeft genoten.’ In z’n hartstocht was hij gretig als een pasgetrouwde. Maar toen zei Rab: ‘Ben jij hier, Kahana? Ga weg! Wat je doet is niet fatsoenlijk.’ ‘Maar ook dít is Torah!’ antwoordde Kahana, ‘en ik moet leren!’¹⁶

Dit gekke verhaaltje is niet normatief natuurlijk. Maar het benadrukt met een knipoog dat in principe niets buiten het domein van het heilige valt. Zelfs de meest intieme slaapkamergeheimen van de geleerde niet. Dat is het geheim van de Joodse vreugde over deze wereld en z’n *mitzvot*. Niets valt buiten haar bereik en alles doet mee in het vreugdevol dienen van God. Een insteek die samengevat wordt met de woorden van de illustere achttiende-eeuwse chassidische rebbe Nachman van Breslov, woorden die overal gezongen worden, in synagogen en Joodse vieringen: *Mitzva gedola lihiyot be’simcha tamid*: het is buitengewoon verdienstelijk, letterlijk: een groots gebod, om steeds vol vreugde te zijn.¹⁷

`Joods leren' zou voor iedereen toegankelijk moeten zijn¹⁸

Volgens de *halacha* zijn alle 'gojim' verplicht de zeven Noachidische geboden na te leven: niet moorden, geen overspel plegen, geen afgoderij, niet stelen, geen godslastering, noch een onderdeel van een levend dier eten, en een rechtssysteem inrichten (Talmoed Sanhedrin 56a). Maimonides verklaart dat, idealiter, zij ook zouden moeten beseffen dat deze universele "mitzwot" vanuit de Torah voortkomen en niet alleen vanuit de menselijke ratio.¹⁹ Hoe zouden zij dit kunnen weten als zij geen toegang tot de Torah zouden hebben, met name de Talmoed. Het volledige standpunt wordt namelijk niet expliciet in de Torah maar in de Talmoed geopperd. In verband met Noach vermeldt de Torah alleen het verbod op moord en het eten van delen van levende dieren (Gen. 9:4-6). De polemische opvatting van Rav Jochanan (4e eeuw) dat "een goy die de [mondelinge] Torah lernt de doodstraf verdient (niet letterlijk maar symbolisch)"²⁰ is een gepasseerd station, want de hele Talmoed is op internet toegankelijk en ook daar door orthodoxe *yeshivot* (Talmoedscholen) uitgelegd. De tijd is aangebroken voor het lofwaardige standpunt van Rabbi Meir (2e eeuw)²¹ dat "ook een goy die Torah lernt te vergelijken is met een *kohen gadol* [hogepriester]." Deze houding is, in Talmoed en Midrasj, gedetailleerd uitgewerkt in het Hebreeuwse boek van Prof. Marc Hirshman, *Torah for the Entire World*.

Noten

- 1) Sifra 52b.
- 2) S. Schechter, *Aspects of Rabbinic Theology*, 'The Joy of the Law', p.149.
- 3) Mekhilta 66b.
- 4) Mishneh Torah, Laws of Lulav 8:15.
- 5) John Calvin, *Institutes of the Christian Religion*, ed. John T. McNeill, Westminster Press, Philadelphia 1960, Vol. 1, Book 2 Ch.7:2.
- 6) A. van de Beek, *De Kring om de Messias: Israël als volk van de lijdende Heer*, Meinema, Zoetermeer 2002, p. 234.

7) *Sifre Deut.*, parsha Re'eh 76.

8) *Kad ha-Kemah*.

9) C.G. Montefiore & H. Loewe, *Rabbinic Anthology*, New York 1974, p. 190.

10) David Hartman, *Joy and Responsibility*, Jerusalem 1978, , p. 17. Zie eveneens van Hartman: *A Living Covenant: the Innovative Spirit of Traditional Judaism*, New York 1985.

11) S. Schechter ed., *Avot de-Rabbi Natan*, Vienna 1887 (version A), Ch. 13, p. 57.

12) *Mishneh Torah*, Gaven aan de arme, 10:4.

13) Een eufemisme voor seksualiteit, Talmoed, Sukka 25b.

14) Seymour Cohen (ed. and transl.) *The Holy Letter: A Study in Medieval Jewish Sexual Morality*, Ktav, New York 1976, pp. 140-4.

15) *Midrash Song of Songs Rabba* 1:31.

16) Talmoed, Berachot 62a.

17) Dit artikel tot hier toe is eerder gepubliceerd in het tijdschrift Woord en Dienst in 2011.

18) Vanaf hier is de tekst eerder gepubliceerd in het NIW 13 aug. 2012.

19) *Mishneh Torah*, Wetten van Koningen en Oorlog 8:10-11.

20) Talmoed Sanhedrin 59a.

21) Ibid.

22) Tel Aviv, 1993.

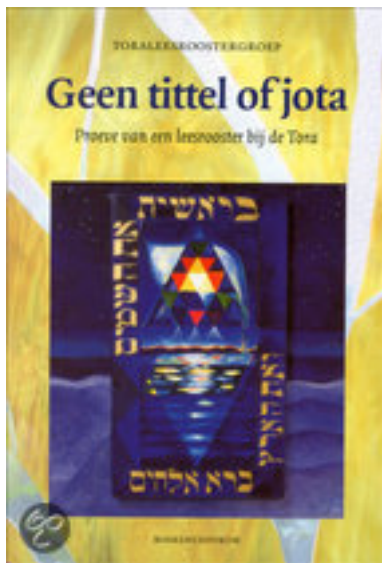
Dr. Tzvi Marx (70) is Talmoedist, docent en publicist, gewijd als rabbijn door Yeshiva University, N.Y., lid van het modern orthodox Rabbinical Council of America, o.a. geeft al jaren les in Talmoed aan predikanten en andere betrokken 'gojim'. Hij is docent aan de Windesheim Hogeschool en aan de Stichting Pardes (voorheen Folkertsma Stichting voor Talmudica) waarvan hij voormalige directeur is geweest, en voormalige docent Jodendom aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Als lid van de Adviesraad van de Stichting Trialoog, is hij ook actief in de interreligieuze dialoog

Geen tittel of jota

Boekbespreking door Wim Neevel

In juni 2011 verscheen bij Boekencentrum in Zoetermeer het boek *Geen tittel of jota – Proeve van een leesrooster bij de Tora* met teksten van de Toraleesroostergroep, een initiatief van Werkplaats Gasthuis Amsterdam. (**Paperback**, 134 pagina's, ISBN 9789023926078, prijs: €15,00). Een veelzijdige groep – diverse theologen en een lid van de (orthodox) Joodse Gemeente Amsterdam – maakte dit Toraleesrooster, waarmee kerkelijke gemeenten en leerhuizen hun voordeel kunnen doen.

De meeste leesroosters nemen het Tweede Testament – de Toraleesroostergroep spreekt liever over 'het Evangelie en de Brieven' – als uitgangspunt, terwijl er volgens de auteurs juist ook veel voor te zeggen valt om de woorden van Jezus te lezen als midrasj, als commentaar op Tenach – de auteurs geven doelbewust de voorkeur aan dit woord boven OT – dat de leef- en leeswereld van Jezus vormde. Dit nieuwe leesrooster heeft daarom als basis *De Sidra van de week*, de Toralezing op sjabbat.

Het boek is dus opgebouwd als een 'leesrooster' bij de Tora, de eerste vijf boeken van Mozes. Je zou de ruim 130 bladzijden als een 'dagboek' kunnen lezen – elke eerste dag van de week een hoofdstukje – aansluitend op de voorafgaande lezing op sjabbat in de synagoge. De oudtestamentische teksten lopen parallel met de lezingen op sjabbat. Primair staat de Toralezing (sidra) met een tweede lezing uit de Profeten (haftara). Hiervoor kent het jodendom een vast leesrooster, zodat binnen een jaar de hele Tora gelezen wordt. Bij deze wekelijkse lezingen worden ook teksten uit 'het Evangelie en de

Brieven' genoemd en kort besproken, afhankelijk van het thema van de sidra.

Het boek begint met een 'Woord vooraf' waarin o.a. gesteld wordt: "Zonder Tenach zijn de woorden van evangelisten en apostelen uit het Evangelie en de Brieven niet te begrijpen, komen woorden en gedachten van Jezus los te staan van zijn eigen traditie" (pag. 5). En in de 'Inleiding' worden woorden uit een eerder verschenen proefuitgave ('Meelezen met de synagoge', 2005) nog eens herhaald. Men schrijft: "De Tenach zou ook voor christenen de eigenlijke Bijbel moeten zijn. De verhouding van Tenach tot Evangelie en Brieven is die van de tekst tot commentaar. De Hebreeuwse Bijbel kent dan ook een dubbel 'vervolg'. Een joods, in de traditie van Misjna en Talmoed, en een christelijke, in het Evangelie en de Brieven. Omdat christenen hun wortels in die laatstgenoemde geschriften hebben, doen zij zichzelf tekort als zij de joodse uitleg niet ter verheldering en aanvulling van hun eigen commentaar zouden benutten" (pag. 7). Achterin het boek staat een 'Verklarende woordenlijst', deels overgenomen uit het register bij de uitgave Tenachon. Vervolgens een 'Register' met alle bijbelplaatsen, de naam van de sidra, de auteur van het commentaar en het bladzijdenummer. Het boek wordt afgesloten met een lijst 'Personalia'.

Men moet van dit boek geen grondige inleiding bij alle 54 sidrot verwachten. Kort worden een aantal zaken aangestipt en met wisselend succes besproken. De derde rubriek geeft meestal een aantal suggesties voor lezingen, soms bijna vanzelfsprekende, uit het Evangelie en de Brieven. Het is een veelkleurig palet door de op eigen wijze vormgegeven bijdrage van elke auteur.

Het boek is goed geschreven en geeft een helder overzicht van alle sidrot met bijbehorende profetenlezing. Uiteraard zal niet iedereen zich steeds in de beschrijving of keuze van de

gedeelten uit Evangelie en Brieven kunnen vinden. Mijns inziens zitten er best nog veel traditioneel-christelijke elementen in de wijze waarop de gedeelten uit het Nieuwe Testament erbij gezocht zijn. Als een auteur schrijft: “De keuze van een tekst uit Evangelie en Brieven hangt in hoge mate af van het gedeelte uit de sidra, waarop men de nadruk wil leggen” (pag. 9) dan klinkt dat toch heel anders dan de woorden van een andere auteur: “Jezus van Nazaret maakt duidelijk in zijn onderwijzing waar het volgens hem in het Jodendom en (bij) zijn volgelingen, de latere christenen, om dient te gaan...” (pag. 46).

Maar als je eenmaal begint te lezen kun je misschien toch niet meer stoppen omdat je getroffen wordt door de directheid van het beschrevene. Een en ander levert soms best wel verrassende nieuwe perspectieven op bij de bestudering van de genoemde gedeelten uit Tenach en de Evangelien en Brieven. Niet langer vormt de evangelieperikoop de 'rector', maar komt de centrale lezing uit de Tora. Zo'n leeswijze leidt tot een andere interpretatie van de verhalen dan eeuwenlang gebruikelijk was en is.

Allen die in vieringen van kerkelijke gemeenten voorgaan, maar ook deelnemers aan leerhuizen kunnen met dit boek hun voordeel doen. Ook leent het boek zich uitstekend voor een persoonlijke studie. Men kan er begin oktober mee beginnen, want op de eerste sjabbat na het feest van *Simchat Tora* (vreugde der wet) wordt in de synagoge begonnen met de sidra Bereesjiet (Genesis 1:1-6:8) en dat is dit jaar op sjabbat 27 tisjri 5773 / zaterdag 13 oktober 2012.

Tot slot geef ik een 'kleine bloemlezing met mijn commentaar' bij de eerste vier in het boek besproken sidrot.

1 *Sidra Bereesjiet* ('In een begin'), Genesis 1:1-6:8. De auteur neemt hier een zevental door de Joodse schrijfster Nechama Leibowitz aangereikte thema's over. En al eerder werd Eli Whitlau geciteerd die in *Tenachon bij de Tora* schreef: “De God die Israël bij Uittocht en Sinaï heeft leren kennen, is de God van de gehele wereld en van alle mensen”. In de Haftara – een passage uit de profeten – wordt dan de link gelegd met Jesaja 42:5 “Dit zegt God, de Eeuwige, die de hemel heeft geschapen en uitgespannen, die de aarde heeft uitgehamerd met alles wat zij voortbrengt.” Voor de keuze van een tekst uit 'Evangelie en Brieven' worden een aantal suggesties gedaan. In navolging van Nechama Leibowitz (zie boven)

zou het begrip 'eikoon' (beeld) uit Matteüs 22:15-22 genomen kunnen worden: “De munt mag het beeld van de keizer dragen, maar de mens draagt het beeld van God” (pag. 10). Minder geslaagd zou de auteur bijvoorbeeld de keuze voor Johannes 20:11-18 vinden – omdat het ook in een tuin speelt – met daarbij de suggestie “van de opstanding als nieuwe schepping” die niet voortkomt uit de lezing van de *sidra*.

2 *Sidra Noach*, Genesis 6:9-11:32. We leren – “het kleinste detail van de Tora moet worden meegewogen in het 'lernen' (pag. 5) – in dit commentaar dat de vloed (*maboel*) geen 'zondvloed' moet worden genoemd omdat dit woord geen correcte vertaling is van het Hebreeuwse woord maar een interpreterende verbastering is van het oude woord 'sintvloed'. De keuze voor een lezing uit 'Evangelie en Brieven' kan de vergelijking zijn tussen het water van de vloed en het water van de doop (zoals ook bezongen in klassieke doopliden). De auteur verwijst naar 1 Petrus 3:18-22 en waarschuwt terecht: “Bedenk daarbij dat de doop als 'antitypus' een 'tegenbeeld' (S.V.) is en niet een 'voorafbeelding' zoals het NBV ten onrechte vertaalt,” (pag. 12). Hier wordt dus niet eenzijdig de richting van Tenach naar Evangelie gewezen, maar wordt terecht juist aangegeven om de omgekeerde weg te bewandelen.

3 *Sidra Lech lecha* ('Ga!'), Genesis 12:1-17:27. In een lange inleiding wordt het woord 'zegen', dat vijfmaal klinkt, verbonden met het begrip 'eerstelingschap'. In de keuze voor Isaäk, Jakob en Jozef blijkt het theologisch gefundeerd: God bepaalt zelf wie 'the chosen' zijn zal. Er wordt gevochten om het eerstelingschap. De auteur schrijft: “De verhalen in Genesis vormen de weerslag van de geschiedenis tussen de eersteling Israël en de volkeren der aarde (de broeders van Israël in Gods gezin) tot op de huidige dag” (pag. 14). In de rubriek 'Evangelie en Brieven' lezen we dan: “Als Jezus geen Jood was, zou het geen zin hebben om hem met de inhoud van het eerstelingschap te verbinden. Maar nu zijn alle betekenissen van het eerstelingschap op hem van toepassing” (pag. 15). Hier wordt mijns inziens toch echt christelijke theologie bedreven en fungeert de *sidra* niet als rector – een term van de Toraleesroostergroep – maar bepaalt de keuze uit 'Evangelie en Brieven' welk gedeelte uit de Tora met name in aanmerking komt voor de uitleg van Tenach.

4 *Sidra Wajeera* ('En Hij verscheen'), Genesis 18:1-22:24. In de bespreking van deze sidra wordt Isaak Abravanel, "een exegeet uit de vijftiende eeuw" ter sprake gebracht. Al eerder is het woord 'Akeda' gevallen: "de totale binding en overgave van Abraham en Isaäk aan God" (pag. 16). Maar dan lezen we op pagina 17: "Abravanel over de Akeda: deze parasja behelst de hele glorie van Israël en hun 'zechoet' voor onze Vader in de hemel." Nu hebben we echt even de 'verklarende woordenlijst' achterin het boek nodig. We lezen: "parasja – onderdeel van sidra. De sidra is in zeven parasja's verdeeld" (pag. 130). Echter een verklaring van het begrip 'zechoet' is niet in de lijst te vinden en daarmee is de uitspraak van Abravanel niet zonder meer te begrijpen. Uit andere bronnen moeten we dan de betekenis van het woord 'zechoet' maar halen: 'verdienste'. Op diezelfde pagina 17 staat nog zo'n cryptisch woord: 'dolik'. Het betreft hier een citaat uit Matteüs 13:24-30 verwijzend naar een parallel met het pleidooi van Abraham voor de stad Sodom: "geduld met het sparen van de kwaden omwille van de goeden doceert Jezus in de gelijkenis van 'de tarwe en de dolik'." Ook hier geeft de woordenlijst geen uitkomst. In de NBG- en de NBV-vertaling staat 'onkruid', de Naardense Bijbel zegt 'raaigras' en dat is volgens de Grote van Dale ook de betekenis van het woord 'dolik'.

Helaas laat een wat meer systematische benadering van een onderwerp nog wel eens wat te wensen over. Zo wordt de naam Jeruzalem verklaard als zijnde in het Hebreeuws een *dualis*. 'Dualis' betekent dan volgens de woordenlijst: "grammaticale vorm, bestemd om een tweevoud uit te drukken." Op pagina 17 staat dan: "De Eeuwige zelf heeft daarvoor gekozen door zowel

de naam *Salem* (de benaming door een rechtvaardige uit de volken, Melchisedek) als *Jir'é* (de benaming door Abraham) te handhaven." Over de betekenis van de woorden *Salem* en *Jir'é* wordt echter niet gerept. "Jeruzalem: Hij zal voorzien in vrede/heelheid" staat er daarna nog geschreven, en ook nog "stad voor jood en *goj*." Dat *goj* een *vreemdeling* is halen we weer uit de woordenlijst. Inlegkunde is mijns inziens echter de link van 'een rechtvaardige uit de volken, Melchisedek' – verantwoordelijk voor de naam *Salem* – met een *goj*. Zo lijkt toch Jeruzalem ook al vanouds een beetje bij het christendom te horen. In het NT (Hebreeën) wordt inderdaad gesproken over Melchisedek als een rechtvaardige uit de volken. Melchisedek wordt zo aansluitend aan Ps. 110:4 geheel in messiaans licht gezien. Dat Melchisedek de naam *Salem* aan de stad zou hebben gegeven is echter onjuist.

Voor een systematische benadering van dit alles moeten we naar de midrasj (Beresjit Rabba 56:10). Daar wordt uitgelegd hoe de plek van de akeda, op de top van berg Moria, Jeroesjalajim genoemd werd. Awraham noemde die plek "JHWH jir'è = Adonai zal zien" (Gen. 22:14). Sjém (de zoon van Noach) noemde die plaats "Sjalém (= perfect/heelheid/vrede)". Melchisedek was koning van Sjalém (Gen.14:18). "De Heilige van alle zegeningen zei: "Als ik deze plaats *jir'è* noem zoals Awraham deed, dan zal Sjém, een rechtvaardig man, het vervelend vinden en als ik die *Sjalém* noem zoals Sjém deed, dan zal Awraham, de rechtvaardige man, het vervelend vinden. Daarom zal ik het Jeroesjalajim noemen waarin beide namen verenigd zijn, *Jir'è-Sjalém*." Vandaar de naam Jeroesjalajim/Jeruzalem: Visioen van Vrede.

VIJFDE LUSTRUM + SAMUEL-HIRSCHLEZING

Door de redactie

Op zondag 4 november 2012 viert de Stichting Judaica Zwolle haar 25-jarig bestaan met onder andere de 14e Samuel-Hirschlezing. Plaats: Synagoge van Zwolle. Aanvang: 10.30 uur.

De bijeenkomst begint met enkele korte toespraken, waarin na 25 jaar afscheid genomen wordt van Peter van 't Riet als oprichter en

voorzitter van de stichting. Daarna volgt een muzikaal intermezzo met Jiddische muziek door Lucette van den Berg (zang) en Reinout Vrijhoef

(gitaar). Vervolgens zal dr. Bart Wallet de 14de Samuel-Hirschlezing uitspreken. Toegang € 10,- aan de zaal.

14e Samuel-Hirschlezing

De titel van de 14e Samuel-Hirschlezing luidt: *"De dynamiek van Mokum en mediene"*. Het onderwerp is de verspreiding van de joodse bevolking over Nederland van 1945 tot 2010. Na de Tweede Wereldoorlog was de kaart van joods Nederland ingrijpend veranderd. Tal van kleinere joodse gemeenten konden niet langer bestaan en moesten opgeheven worden. Op andere plaatsen was er sprake van een hernieuwde aantrekkingskracht: natuurlijk in Amsterdam, maar ook in diverse andere grote steden. Daar werd een nieuw joods leven opgebouwd. Maar wat gebeurde er ondertussen in de rest van Nederland, waar kleine groepjes joden bleven wonen?

In deze lezing zal naar de geschiedenis van de joden in naoorlogs Nederland worden gekeken vanuit het perspectief van de sociale geografie. Daarbij wordt enerzijds in kaart gebracht waar joods leven is en hoe dat in de loop van de

naoorlogse periode verandert en zich aan nieuwe omstandigheden aanpast. Anderzijds wordt er aandacht gegeven aan de 'geografie van de leegte': de vraag wat er na 1945 moest gebeuren met al die leegstaande sjoeltjes en joodse begraafplaatsen. Opmerkelijk genoeg blijkt de omgang met deze leegte in de laatste twee decennia te leiden tot hernieuwd joods leven - in het hart van de mediene.

Dr. Bart Wallet is historicus, onderzoeker bij de capaciteitsgroep Mediastudies en docent bij de capaciteitsgroep Semitische talen & culturen van de Universiteit van Amsterdam. Hij doceert tevens joodse geschiedenis aan de opleidingen tot rabbijn en aan de

lerarenopleiding van het Levisson Instituut te Amsterdam. Ook geeft hij cursussen bij Crescas.

JUDAICA-AGENDA – NAJAAR 2012

Woensdag 10-10-2012 – Lezing

"Een kabbalistisch kopje koffie" door rabbijn I. Vorst. Genootschap Nederland-Israël Zwolle. Tijd: 19.30 uur. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Toegang voor niet-leden: €3,-.

Zondag 14-10-2012 - Tentoonstelling

"Geschiedenis van het joodse leven in en om Zwolle" inclusief rondleiding. Stichting Judaica Zwolle. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30 uur. Toegang: €4,00 (jeugdigen met korting).

Woensdag 28-11-2012 – Lezing

"Wijsheid in kleur : Over de mystieke betekenissen in de Hebreeuwse letters" door Ruud Bartlema, kunstschilder, aan de hand van 22 schilderijen van de kunstenaar. Genootschap Nederland-Israël Zwolle. Tijd: 19.30 uur. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Toegang voor niet-leden: € 3,-.

Woensdag 16-01-2013 – Lezing

"Joods leven in de Mediene met als voorbeeld Assen" door ds. Geert Hovingh. Genootschap Nederland-Israël Zwolle. Tijd: 19.30 uur. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Toegang voor niet-leden: €3,-.

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar. De abonnementsprijs bedraagt €8,00 per jaar, over te maken na ontvangst van een factuur. Een abonnement kan men aanvragen via info@judaica-zwolle.nl.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen, tentoonstellingen, etc. in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- J.J. Dekker (secretaris)
- Mw. R.J.S. Hamburger (coördinator rondleidingen en tentoonstelling)
- Mw. J.J. (Jeannette) Hansma (bibliothecaris)
- Mw. J. (Mieke) van Harten-Wondergem (administrateur)
- D. Klasen (cursuscoördinator)
- W.H. Neevel (voorzitter)
- Mw. S. Prins (penningmeester)

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Deze folder kan worden aangevraagd bij de administrateur mw. J. van Harten-Wondergem (038-4651347) of via ons e-mailadres info@judaica-zwolle.nl. Actuele informatie over de cursussen, de Judaica-agenda en andere activiteiten van de Stichting is te vinden op de website: www.judaica-zwolle.nl. De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mw. J.J. Hansma.

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwenbalkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, met als thema 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is eenmaal per maand op zondag geopend van 13.30-16.00 uur (zie voor de datums de Judaica-agenda in dit bulletin). Dan wordt er vanaf 14.00 uur ook een rondleiding verzorgd.

De Stichting werkt bij gelegenheid samen met: de Joodse Gemeente Zwolle, Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle, Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle, en andere regionale en landelijke organisaties met een soortgelijke doelstelling.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op girorekening 259272 t.n.v. Stichting Judaica Zwolle te Zwolle.

VOLGENDE BULLETIN

Het volgende bulletin verschijnt omstreeks 1 januari 2013. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van december te zijn ingeleverd via info@judaica-zwolle.nl.

VAN HET BESTUUR

Op 2 juli heeft het bestuur na 25 jaar hartelijk afscheid genomen van Peter van 't Riet als voorzitter. Peter zal de komende tijd alleen nog als vrijwilliger voor de stichting blijven werken en wel als redacteur van het bulletin en als webmaster. Wim Neevel is hem als voorzitter opgevolgd. Johan Dekker is secretaris geworden. Toegetreden tot het bestuur is Jeannette Hansma, die al sinds het begin van dit jaar als bibliothecaris voor de stichting werkte. Daarmee telt het bestuur zeven leden zodat we de toekomst van de stichting met vertrouwen tegemoet kunnen zien.

DE ADMINISTRATIE

De administratie van de Stichting Judaica Zwolle wordt verzorgd door Mieke van Harten-Wondergem te Zwolle. Zij is te bereiken via tel.nr. 038-4651347 of via ons e-mailadres info@judaica-zwolle.nl.

JUDAICA BULLETIN

De redactie van het Judaica Bulletin bestaat uit: Peter van 't Riet en Wim Neevel. Verspreiding: Geesinus en Astrid Kruithof.

TENTOONSTELLINGSCOMMISSIE

De tentoonstellingscommissie bestaat uit: Riwwah Hamburger (voorzitter), Hanneke Brem, Michael Canter, Wil Cornelissen, Marguerite Groot-Segond, Jaap Hagedoorn, Rosa Lemstra, Elmer Lugtigheid (PR), Ingrid Petiet, Astrid Rodrigues Pereira, Caroline Rouwendal-Estoppey.

WERKGROEP CURSUSSEN

De werkgroep cursussen bestaat uit: Johan Dekker (secretaris), Arie Driesprong, Henrike de Graaf, Dick Klasen, Wim Neevel en Wil Wolters.

BEHEER E-MAIL

De mailbox info@judaica-zwolle.nl van de stichting wordt beheerd door Lidy van Dam. Via dit e-mailadres kan men toezending van het cursusprogramma of andere informatie vragen.

RONDLEIDINGEN IN SYNAGOGE

Rondleidingen in de synagoge van Zwolle met bezoek aan de tentoonstelling voor groepen van meer dan 15 personen kunnen worden aangevraagd via info@judaica-zwolle.nl. Entree: € 4,00 voor volwassenen (kortingen voor jeugdigen).